

LIKOVNA UMETNOST

MARIJ PREGELJ V MESTNI GALERIJ — pregled dela zadnjih treh let. Fenomen Pregljevega povojnega umetniškega izražanja je po njegovih ilustracijah Iliade in Odiseje najbolj strnjeno predstavila retrospektiva v Moderni galeriji leta 1965. Jasno pa je, da prav mozaični in tapiserijski opus ves čas aktivno spremljata njegovo »štafelajsko« slikarstvo — če ga danes sploh še tako imenujem; aktivno v tem smislu, da neposredno intenzivira slikarjev vsebinski angažma, četudi ga tradicionalna dvodimenzionalna slikarska ploskev formalno omejuje. Zdi se, kot da bi Pregelj s sedanjo veliko razstavo v Mestni galeriji s tem študijskim pregledom prek sedemdesetih del na široko odprl vrata svojega ateljeja; to ni več razstava v smislu najbolj značilnega, najbolj dovršenega izbora umetniškega izražanja dobrih treh let, temveč dejansko pogled v kontinuiteto in nove stopnje ustvarjalnega procesa umetnika, ki postane za nas enigmatičen samo tedaj, če zanemarimo intenzivno angažiranost Pregljeve človeške figure oziroma njeno sporočilo, ki ga *mora* nositi skozi čas in prostor, v katerem *mora* bivati. Tu, v tej obliki se smiselno združuje ostri, vsebinski realizem Pregljeve izpovedi s sodobnim monumentalnim konceptom, ki ga aplicira tako v grafiki kot v slikah; na stopnji tako odkrito zastavljenega, v nekem smislu grobega (celo ne glede na lastno tradicijo klasične, homerske popolnosti in lepote) problema, konflikta razrešuje Pregelj svoj izrazito intelektualistični likovni izraz.

Zdi se, da je v *grafiki*, to je v litografski tehniki, do kraja (morda tudi najbolj prečiščeno) izrabil možnosti ekspresije, jasne risbe; na ogromnih formatih se združujejo različni antropomorfní, sicer pa Pregljevi likovni emblemi — od preproste, skrčene pesti, drzno kvišku štrleče spodnje, brezzobe čeljusti do zapletenega možganskega prepleta — v ostro artikulacijo, ki učinkuje v svoji grozljivi anonimnosti kot demonstrativni transparent, kot brezobzirna, na zid napisana ali narisana parola. Izhodiščne točke za tako vsebinsko, pa tudi oblikovno aplikacijo grafičnega lista (primerjaj grafične panoje: papir je nadomestilo platno) so jasno naznačene v starejših litografijah (iz let 1963 in 1964) v tisti, vedno bolj značilni, a anonimni, razgibani množici, pravzaprav *množičnosti*, saj se je na določeni stopnji lahko povsem osvobodila konkretnih, na fizično, zunanjo pojavnost vezanih oblik in prešla v pojem, to je v abstrahirano, glede na določen motiv reducirano kompozicijo v prostoru.

Gvaši, predvsem pa *slike*, so večinoma most v novo, predvsem na barvnih valerjih temelječo izrazno stopnjo. Vzporedno z njimi pa Pregelj oblikuje s pomočjo filmskega, natančneje kadrovskega zaporedja, s ponavljanjem (nastajanjem novih) likovnih situacij, ki posredujejo smiselno aplikacijo fabule — osnovnega vodila v Pregljevem likovnem izražanju. Morda so to danes za koga še pregrobi poizkusi, toda v kolažu Barake, v Udarcu v obraz, v Zaprtih predalih in Tetralogiji (vse 1965) je Pregelj uresničil svoje težnje po razvrednotenju in novem vrednotenju tradicionalne oblike slike, upošteva hkrati pridobitve že klasičnih stilnih konceptov sodobnega časa, kubizma in surrealizma.

Poleg omenjenih del bi opozoril še na tiste, ki sicer formalno skoraj ne prekinjajo umetniku lastne tradicije, v bistvu pa le izražajo novo razmerje človeka do prostora in časa. V mislih imam Pietà, obe Katedrali, Moški akt (Ikarus), Terro rosso (vse 1965) in Razburjeno omizje (1966), dela, ki bi lahko

vsa skupaj izzvenela kot primer sodobno koncipirane groteske, če ne bi v njej prevladal tragični moment, ki se skriva v umetnikovem prikazu obupnega, resničnega boja za priznanje osnovne vrednosti človeškega dostojanstva, pogojenega v njegovem fizičnem obstoju. To je torej nova, sodobna varianta o tem, da je mogoče edino prek takega minimuma določiti namen človeškega bivanja. Zdi se, da Pregelj tako izpoveduje prav isto, samo jasneje (čeprav v splošnejši obliki), kar je zakrivala prej vezanost, likovna konsekvencija epičnemu, homerskemu dogajanju.

Aleksander Bassin

KOMENTARJI, GLOSE

TEZAVE MLADIH DRZAV. Leta 1848 je bila pomlad evropskih narodov. V letih 1810—1820 so se osvobodile dežele Latinske Amerike. Leta 1960 je prišla pomlad v Afriko — bivše francoske in angleške kolonije so postale neodvisne.

Evropsko pomlad je kmalu uničila slana absolutizma, cvetje je ovenelo. Sele po prvi svetovni vojni so se osvobodili narodi centralne in jugovzhodne Evrope.

Simon Bolivar, veliki libertador Latinske Amerike, je sanjal o združitvi Latinske Amerike. Glavno mesto nove konfederacije naj bi bila Panama. To je bila velika ideja, razgibala je milijone, nato je ugasnila ko ogenj v stepi. Kdor bi danes videl Panamo, bi se razjokal.

Sta dve Ameriki, pravi znani kolumbijski pisatelj Herman Arciniegas. »Una es la America visible; la otra la invisible« — je Amerika, ki jo vidimo, in Amerika, ki je ne vidimo. Prva je Amerika predsednikov in veleposlanikov, druga je velika rezerva revolucij.

Namesto združene špankoportugalske Amerike imamo danes dva tucata držav. Meje med njimi niso bile nikoli točno določene, zato imamo toliko obmejnih sporov, kolikor je držav. Kljub skupnemu jeziku, isti zgodovinski tradiciji, veri, kulturi je Latinska Amerika klasičen primer mednarodnega mozaika. Kljub štiristoletni zgodovini sta praktično naseljena le dva pasova — ob Atlantiku in Pacifiku. Ves osrednji del, od Amazonke do Paragvaja, pa je dejansko še deviška zemlja. Južna Amerika je v mnogih pogledih tam, kjer je bila Severna Amerika, ko ni bilo železnic in so živeli na prerijah še Indijanci.

Arabske države so novembra 1944. ustanovile Arabsko ligo, postala naj bi najvišji posvetovalni organ arabskih držav. »Arabci, združite se!« To geslo je odmevalo od Atlantika do Perzijskega zaliva. »Vahta Arabia«, arabska enotnost! so skandirali študentje. Danes, dvajset let po vojni, so arabske države bolj razdeljene kot kadarkoli v novejši zgodovini. Arabska liga je le še fasada, tribuna za lepe programske deklaracije.

V prvih treh letih po vojni so se osvobodile skoraj vse azijske dežele. Oktobra 1949. se je rodila nova Kitajska — revolucija je triumfirala. Stara Kitajska živi le še na Formozi.

Leta 1960 je prišla pomlad v Afriko — črni kontinent se je prebudil. Na afriških tleh so zdaj le še drobci starih kolonialnih imperijev. Še ti bodo kmalu izginili.

* * *